

dni. Rivera kliče s to sliko delavstvu, naj se združi, toda to dela na tako nesrečen način, da je učinek prav nasproten. Na freski so same glave delavskih voditeljev: v sredini Lenin, ob njegovi strani Marx in Engels; na levi Stalin, na desni Trocki; pod njimi so Roza Luxemburg in Klara Zetkin, Buharin, ameriški komunisti in trockisti itd. Rivera je združil nasprotja, ki se popolnoma izključujejo, in misli, da je to dialektična enota. Zato ni čudno, če so delavski kritiki zavrnila ta v resnici zelo čudni klic k enotnosti. V tem je bilo bistvo spora, ki se mu je hotel Wolfe izogniti s sofizmom, češ da delavski kritiki nočejo enotnosti delavskega razreda. Seveda je Wolfe zamolčal, da delavski kritiki nočejo enotnosti s tistimi, ki bi radi zapravili vse pridobitve delavskega razreda po svetovni vojni. Tako je šla Riverova pot navzdol. Neizogibna posledica te njegove poti je bila, da je Trocki končno našel svoje zatočišče ravno pri slikarju Riveri.

SOVJETSKO ZGODOVINOPISJE NA NOVIH POTIH?

STANKO DORNIK

V prvem desetletju po revoluciji je bilo sovjetsko zgodovinoписje tesno zvezano z imenom M. N. Pokrovskega. Njegovo glavno delo »Russkaja istorija« je — izven Sovjetske zveze morda bolj ko tam — veljalo kot primer marksističnega zgodovinoписja. Toda že sam Pokrovski je v enem izmed svojih predsmrtnih člankov priznal, da mnoge med njegovimi shemami ne vzdrže znanstvene kritike.

Pokrovski se je kot zgodovinar oblikoval v boju z uradnim zgodovinoписjem carske Rusije, ki je gledalo goniine sile družbenega razvoja v dejavnosti »velikih osebnosti«, carjev i.t.d. Pri tem pa je padel v drugo skrajnost in vse zgodovinsko dogajanje močno poenostavil. Ustvaril je tisto, v čemer se danes mnogi vidijo bistvo marksističnega zgodovinoписja. Vse dogodke v političnem in kulturnem življenju izvaja naravnost iz gospodarske družbene podlage, tako da je vsa njegova zgodovina prav za prav gospodarska zgodovina Rusije. Vse, kar se godi v območju kulture in politike, se nekako samo od sebe, mehanično giblje po poti, ki jo utira gospodarski razvoj. Vloga osebnosti se povsem izgublja. V filozofiji se takemu pojmovanju pravi mehanični ali pa tudi ekonomski materializem. V Sovjetski zvezi je to naziranje razvijal Buharin v znani knjigi »Teorija zgodovinskega materializma«. Ta je to naziranje prenesel tudi na politično polje. Ker se vse avtomatično giblje po razvojni poti gospodarske podlage družbe, je Buharin n. pr. smatral, da se bo kapitalistični element na vasi, veliki kmet ali kulak brez posebnega odpora kar sam od sebe lepo zliil s socialističnim gospodarstvom. Zato je smatral kolektivizacijo kmečkega gospodarstva za nepotrebno.

Ne da bi načenjali vprašanje veljavnosti ali neveljavnosti marksizma in njegovih teorij, lahko rečemo, da tako pojmovanje tudi z marksizmom nima nič skupnega. Kolikor razni kritiki istovetijo ta tkzv. ekonomski materializem z marksizmom in njegovim zgodovinskim materializmom, delajo stvarni kritiki zelo slabo uslugo. Treba se je samo seznaniti z deli glavnih predstavnikov marksizma in takoj opazimo, da le-ti malce drugače gledajo na to stvar. Že Engels je dejal, da bi bilo na podlagi tako poenostavljenega pojmovanja družbenega razvoja raziskovanje neke poljubne zgodovinske dobe laže kakor reševanje navadne enačbe prve stopnje (pismo J. Blochu, 21. sept. 1890.). Da ideologija dane družbe s svoje strani lahko učinkuje na gospodar-

sko podlago in jo lahko v določenih mejah preoblikuje, da n. pr. filozofije, umetnosti i. t. d. dane dobe ni moči mehanično izvajati iz ekonomike tiste dobe, marveč je treba upoštevati predhodni miselni material, ki ga prejme od predhodnikov ali pa gotovega presadi od drugod in nanj naveže, se mu zdi samo ob sebi umljivo (pismo K. Schmidtu 27. okt. 1890.).

Ta Engelsova izvajanja je imel v mislih tudi Lenin, ko je nekoč v razgovoru s Klaro Zetkin dejal: »Hvala za tak marksizem, ki bi vse pojave in vse modifikacije, vršeče se v ideološki vrhnji stavbi, izvajal neposredno, v premi črti in brez kakršnegakoli pridržka edinole iz gospodarske podlage. Stvar ni tako enostavna, kakor je videti. Že precej časa je, odkar je neki Friderick Engels ugotovil isto resnico o zgodovinskem materializmu.«

Marksizem sicer smatra, da je gonilna sila vsega razvoja v zadnji instanci spopad med proizvajalnimi silami in proizvajalnimi odnosi, ki se v razrednih družbah kaže kot boj med razredi, toda nikjer ne trdi, da bi bil gospodarski moment edini dejavni činitelj v razvoju družbe. Narobe, kolikor jasnejši so človeški zavesti zakoni, po katerih se družba giblje, toliko večja je vloga zavesti, torej tudi osebnosti, ki lahko na ta razvoj vpliva, ga preusmerja. Katera smer bo prodrla, o tem odloča razredni boj. V vseh odločilnih fazah tega boja, v boju za politično oblast, nastopa politični moment, od katerega je zavisen nadaljnji gospodarski razvoj. Tako je bilo n. pr. v francoski revoluciji od izida revolucije, torej političnega boja, odvisno, ali bodo fevdalna razkosanost, privilegiji in tlačanstvo še nadalje ovirali široki razmah industrijskega kapitalizma ali ne. Pred seboj imamo torej medsebojno povezanost in medsebojno učinkovanje vseh strani družbenega življenja. Tako postavljanje vprašanja tvori bistvo marksizma, tkzv. dialektiko.

Do končnega obračuna z mehanističnim pojmovanjem je prišlo v Sovjetski zvezi vzporedno z znano borbo proti desni in »levi« trockistični opoziciji v boljševiški stranki. Reševanje problemov, ki sta jih postavili prvi petletki, je s precejšnjo nazornostjo odkrilo pomanjkljivosti te smeri v filozofiji, ki je predstavljala filozofsko utemeljitev političnega stališča omenjene opozicije. Ker pa je filozofija vedno sila tesno povezana z zgodovinopisnimi metodami, so uspehi filozofskih razprav, ki so se v Sovjetski zvezi zadnja leta vršile med dialektiki in mehaniki, vplivali tudi na nadaljnji razvoj sovjetskega zgodovinopisja.

Razgledi, iz katerih nova sovjetska historiografija po vseh teh razpravah izhaja, so v kratkih obrisih ti-le: ljudske množice Sovjetske Zveze »morajo dobiti konkretne predstave o izvorih sile, metodah gospodstva izkoriščevalskih razredov, predstave o izvorih sile in metodah boja delovnega ljudstva za osvobojenje. One ne smejo dobiti mrtve sheme nastajajočih in razpadajočih družbeno-gospodarskih tvorb, marveč resnično sliko boja razredov, z označbami njihovih vodij, s konkretno označbo razrednih odnosov v tem boju, zakaj samo na ta način jih bo zgodovina naučila tistega, kar je njena naloga kot vede o politiki, tj. boju za oblast in njeno ohranitev.«* Kar se od zgodovinarjev zahteva, je torej konkretnost. Ti vidiki, mimogrede omenjeno, niso nič novega. Vse Marxove in Engelseve zgodovinske razprave, ki so nastale v zvezi s konkretnimi političnimi vprašanji tedanjega časa in ki jim tudi mnogi meščanski zgodovinarji ne odrekajo pomembnosti, so napisane v tem smislu. Omenimo naj samo »18. brumaire Louisa Bonaparta« in »Nemško kmečko vojno«, ki ju imamo tudi v slovenskem prevodu.

Prva knjiga, ki je v tem smislu sestavljena in ki je pred kratkim izšla

* Uvodnik »Pravde«, 27. jan. 1936.

v petmilijonski nakladi, je »Kratkij kurs istorii SSSR« v končni redakciji prof. A. V. Šestakova. To je učna knjiga za šole I. stopnje in ravno zato, ker knjiga služi najosnovnejšemu pouku zgodovine, je sestavljena izredno vestno in s čutom odgovornosti. Vsaka beseda, vsak stavek je temeljito pretehtan, tako da knjiga dejansko predstavlja najpoljudnejšo razlago preteklosti sovjetskih narodov v luči zgodovinskega materializma.

Kot rezultat dvajsetletnega razvoja sovjetskega zgodovinskega je to delo zbudilo precejšnjo pozornost. Mnogi kritiki vidijo v »Kratkem kurzu zgodovine SSSR« odmikanje sovjetskega zgodovinskega od Marxove zgodovinske materialistične metode in povratek k starim metodam. To mnenje korenini v že omenjenem zamenjavanju mehničnega materializma z zgodovinskim materializmom, ki tolmači zgodovinsko dogajanje dialektično, tj. kot razvoj v nasprotjih. Kot zaporedne družbene tvorbe, od katerih vsaka nasproti predhodni predstavlja napredek, smatra marksistično zgodovinske tkzv. pramunizem primitivnih narodov, antično suženjstvo, fevdalizem, kapitalizem, socializem. Vsaka od teh poraja v sebi sile, ki stopijo s starim v boj, prerastejo staro in nastopijo kot tvorci novega. V lanskem »Zvonu« je Vito Kraigher v svojem članku o slovenskih kmečkih puntih na primeru srednjeveškega fevdalizma, iz katerega je izšel moderni kapitalizem, nazorno pokazal ta proces gibanja v nasprotjih. Toda pri tem je treba pomniti, kar je dejal Engels o razrednih družbah, da namreč v teh družbah vsak napredek v produkciji pomeni nazadovanje v položaju zatiranega ljudstva, tj. večine. (gl. Engelsov »Izvor rodbine i. t. d.« str. 125).

Šestakov izhaja iz teh temeljnih dognanj marksizma in obračunava s shematizmom, ki ga je v zgodovinskega vnesel ekonomski materializem, z druge strani pa tudi z mnenjem, da mora biti zgodovina v preteklost preložena politika. To se pravi, zgodovinskih dogodkov ne smemo ocenjevati po naših današnjih okusih in stremljenjih, marveč moramo pogledati, kakšno vlogo so ti dogodki dejansko tedaj igrali. Zato se Šestakov predvsem dotika vseh tistih gospodarskih, zlasti pa političnih momentov, ki so v razvoju narodov Sovjetske zveze, zlasti slovanskih kot najnaprednejših, pospeševali prehod na višje stopnje. Tu je treba omeniti predvsem vlogo, ki jo v procesu oblikovanja teh narodov pripisuje političnemu »činitelju«, državi, dalje vladajočim razredom in njihovim predstavnikom. Vzemimo samo dva primera iz ruske preteklosti. Novgorodski knez Aleksander Nevski je l. 1242. na ledu Čudskega jezera potolkel nemški viteški red. Simpatije avtorja — in knjiga ima vsekako namen, prenesti te simpatije na učence — so na strani novgorodske vojske. Ne morda zaradi kakega ruskega nacionalizma, marveč zato, ker je imela ta bitka velik pomen za nadaljnji razvoj, ker je zaustavila prodiranje nemškega viteškega reda in od slovanskih in litavskih plemen zapadne Rusije odvrnila usodo polabskih Slovanov, katerih zemlja je še danes posest pruskih junkerjev, te zaslombe vsake reakcije in največje ovire razvoja nemškega kmetijstva. Njihova razlastitev bi pomenila rešitev vprašanja »naroda brez prostora«.

Pomemben je tudi problem Napoleona. V tem pogledu sovjetsko zgodovinske že od nekdanj dela razliko med vojnami francoske revolucije proti fevdalni koaliciji do 1796. in osvajalnimi vojnami Napoleona. Boj proti Napoleonu ocenjuje Šestakov, izhajajoč iz dejstva, da so njegova osvajanja dejansko pomenila zaviranje razvoja kapitalizma v osvojenih pokrajinah v korist razvoja francoske buržoazije. To je prihajalo do izraza v razkosavanju ekonomske enotnosti Italije in Nemčije, v postavljanju carinskih zidov, v nevmešavanju v fevdalne tlačanske odnose in v kompromisih z domačo fevdalno gospodo.

Vzporedno s tem pa spremlja šestakov proces slabšanja položaja širokih delovnih množic in reakcije, ki so pri teh množicah prišle do izraza v puntih. Ti punti se pričenjajo z odporom slovanskih plemen proti fevdalizaciji, ki je iz svobodnega kmeta napravila tlačana. Ta odpor se je razodeval v boju poganstva s krščanstvom, ki je ob prehodu v fevdalizem tako v kulturnem kakor gospodarskem in političnem pogledu brez dvoma igralo napredno vlogo, kar šestakov posebej naglašja. Ti boji brezpravnih množic se nenehoma nadaljujejo do velikih uporov Razina in Pugačeva, ruskih Gubcev, v dobi krepitve ruskega carizma, ki se je zlasti pod Petrom Velikim vršila na račun »pogina stotisočev delovnega ljudstva« in propadanja kmetov. Skozi vsa opisovanja teh kmečkih gibanj sledimo pri šestakovu misli, da so punti sicer majali ruski fevdalizem, da pa toliko časa niso mogli biti uspešni, dokler se niso zlili z gibanjem delavskega razreda, ki predstavlja najnaprednejši razred z jasnimi perspektivami in ki je edini zmožen zgraditi novo družbo.

Več kakor pol knjige je posvečene novejši dobi, v kateri delavsko gibanje nastopa kot odločilen faktor, ki je v zvezi s kmetom zrušil kapitalistični sistem v Rusiji z ostanki fevdalizma vred. Zlasti je kajpak podčrtano delo Lenina in Stalina.

Posebnost knjige, kar so mnogi opazili, je duh tkzv. sovjetskega patriotizma, ki preveva vse delo. Videti je, kakor da je ta moment v knjigi v nasprotju z znanim Marxovim izrekom v »Kom. manifestu«, po katerem »delavci nimajo domovine«. Vendar, če hočemo dati stvarni kritiki, kar ji gre, tedaj moramo priznati, da ima že pri Marxu ta stavek neko omejitvev, ki je ravno v našem primeru važna. Marx pojmuje domovino nekako tako kakor jo je n. pr. v »Lepi naši domovini« pojmoval naš Cankar, tj. konkretno, kot tako in tako domovino za tega in tega. Do sem delavec nima domovine, od tu, od trenutka, ko se proletariat sam uveljavi kot nacionalen razred, kot tvorec novih družbenih oblik, postane nacionalen, »seveda ne v buržoaznem smislu«, dostavlja Marx. On torej ne zanikuje proletarskega patriotizma, toda proletariat si mora prej »politično gospodstvo osvojiti, se povzdigniti v nacionalen razred, se izoblikovati v nacijo.«

Ta tkzv. sovjetski patriotizem predvsem ni ruski nacionalizem. To nam bo takoj jasno, če primerjamo knjigo šestakova s poljubno rusko zgodovinsko učno knjigo iz predvojne dobe. V nobeni izmed njih ne bomo našli simpatij za kmečke upornike Stenjka Razina in Pugačeva; takisto ne bomo našli simpatij za poljskega narodnega borca Kosziuska ali beloruskega kmečkega upornika Kalinovskega, ali pa celo za vodjo kavkaških gorcev šamilja in za boj azijskih plemen proti kolonialnemu izmозgavanju od strani carizma, ki je tem ljudstvom onemogočal vsak napredek. V knjigi šestakova so vsi taki in enaki voditelji osvobodilnih bojev predstavljeni mladini v sijaju pravljličnih junakov. Skratka, sovjetski patriotizem prihaja v tej knjigi do izraza v posebnem naglašanju prav tistih zgodovinskih momentov, ki so v medsebojnem prepletanju navsezadnje ustvarili vse potrebne pogoje za nastanek sovjetske države. Če tistega čustva nacionalnega ponosa, ki ga pri človeku vzbuja pogled na pozitivne, za vse človeštvo pomembne kulturno-zgodovinske vrednote lastnega naroda, ne istovetimo z nacionalizmom — in tega ravno ne smemo — tedaj bomo v knjigi težko našli kaj, kar bi spominjalo na nacionalizem v navadnem pomenu te besede.

V sovjetskem zgodovinopisju ta knjiga dejansko pomeni nekaj novega, toda težko bi bilo trditi, da je to novo v oddaljevanju od zgodovinsko materialistične metode. Prej bi mogli reči, da se je v njej ta metoda šele uveljavila.

✱